

skladno z razvojem družbenega dogajanja v državi, republiki, okraju, mestu, počasi pa je stavba ob vhodu v mesto nasproti vodovodnega stolpa dobila naziv trgovska šola. Tega je obdržala do danes, ko prazna in dotrajana čaka na odločitev o svoji usodi. Članek dopolnjujejo spomini profesorjev in dijakov, ki so kot informatorji prispevali k oblikovanju mozaika o življenju in učnem ter delovnem procesu v njenih prostorih.

Karl Filipič nam je predstavil urbanistični razvoj Brežic in tržne ulice ter prometa v drugi polovici 20. stoletja, saj se nastajanje in spreminjanje podobe mesta vseskozi prepleta z zgodovinskim dogajanjem, ki ga zato brez vsaj bežnega pogleda na zgodovinska dejstva ni mogoče obravnavati. Srednjeveške Brežice so bile grajene za potrebe takratnega prebivalstva in njihovega načina življenja na osnovi starejših naselij, prvotna zasnova mesta pa danes ni povsem poznana. Mesto je namreč večkrat pogorelo, leta 1917 pa ga je močno poškodoval še potres. Zgradbe so bile nanizane v obliki podolgovatega trga v smeri sever-jug, katerega osrednji del so prebivalci uporabljali kot sejmski prostor. Urbanistična zasnova je usklajena s konfiguracijo hriba, zaključni pa jo masivna grajska stavba na južnem delu. Večjo spremembo za urbanistični razvoj je pomenil tudi leta 1781 spremenjeni tok reke Save, ki se je od mesta nekoliko odmaknila, na izpraznjenem prostoru pa so si meščani uredili vrtove in sadovnjak, za dostop do njih pa na breg še danes ponekod vodijo stopnice. Do leta 1945 se mesto ni hitro širilo in polje na vzhodni strani mesta je bilo še v celoti nepozidano. Po letu 1945 pa je tudi Brežice, enako kot ostalo Slovenijo zajel močan val urbanizacije, ki sta ga povzročili spreminjanje družbene ureditve in posledično socialne strukture, na žalost pa vedno ni bila naklonjena ohranitvi starega mestnega jedra. Po nekaterih načrtih naj bi celo podrli Rokovo cerkev, idejo pa so periodično obujali tudi še po letu 1960. Po nekaterih drugih načrtih naj bi novo oblikovan trg obkrožali prosvetni dom, knjižnica in kavarna ter Rokova cerkev. Načrtom je ostro nasprotoval takratni odbor za ohranitev Brežic, v katerem so delovali slikar Franjo Stiplovshek, arhitekta Franc in Karl Filipič ter zgodovinar Stanko Škaler.

Zbornik zaokroža članek etnologinje Ivanke Počkar. Sava, ki je vedno imela posebno močan vpliv na življenje in delovanje mesta, saj so po njej plovili les proti jugu, po njej pa je potekal tudi znatni del transporta ostalega trgovskega blaga, je s sabo prinašala tudi premog, ki je ušel med pranjem v trboveljskem, zagorskem in hrastniškem rudniku. Moški so plavajoči premog, ki ga je rečna voda obrusila skoraj do idealnih okroglih oblik, pobirali, kopali in z njim trgovali. Medtem ko je bila ponekod pravica do lovljenja premoga za določene poklice brezplačna, so v spodnjem toku Save veči-

noma lovili, nabirali ali kopali na črno in brez posebne koncesije, drugi pa so imeli plačana zakupna dovoljenja. Dejavnost predstavlja eno manj prepoznavnih sezonskih obrti, ki so se razvile na slovenskem ozemlju. Po predvidevanjih raziskovalke so morali biti zaslužki kar veliki, saj so si nekateri z njim dokupili obdelovalna zemljišča, zgradili ali popravili hiše in gospodarska poslopja ter jih dobro opremili, zaslužek hranili kot zlato rezervo za težke čase, nekateri pa so ga porabili za hrano, pijačo, obleko in obutev. Število lovilcev je bilo veliko, tako kot višino zaslužkov pa je danes težko ugotoviti njihovo število, saj se je večina pričevanj o njihovi dejavnosti izgubila. Se veliko težje kot zaslužke je dandanes ugotoviti količino premoga, ki so ga nalovili ali nakopali.

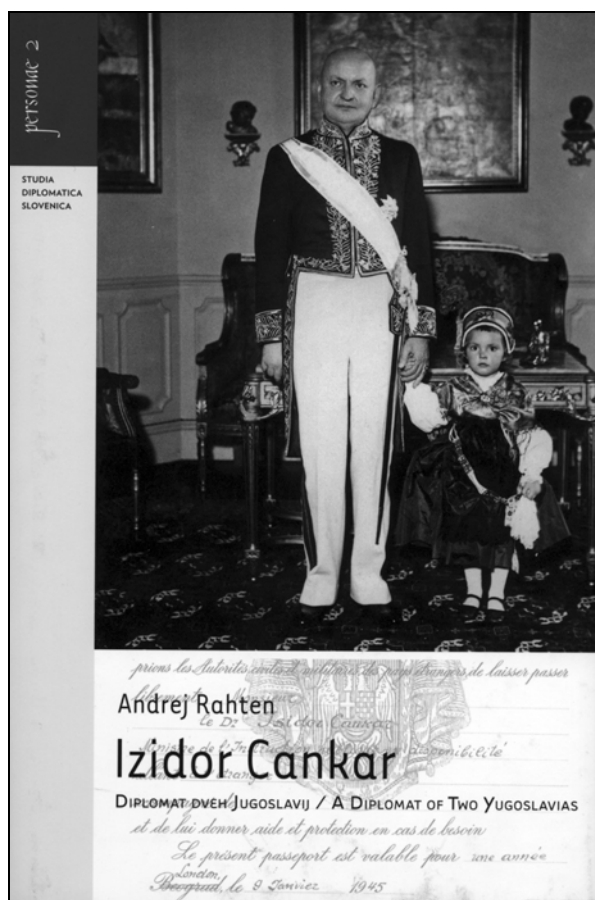
Brežiške študije nas tudi tokrat niso razočarale. V novem zvezku avtorji nadaljujejo sistematično tematsko raziskovanje zgodovine območja, ki je bilo do sedaj v zgodovinopisju nekoliko zapostavljeno. Enajst recenziranih člankov vsaj malo odstira tancico z življenj posameznikov, ki jim je trgovina predstavljala osnovni ali pa dopolnilni vir zaslužka. Avtorji so v svojih raziskavah skušali predstaviti tudi pomen dogodkov iz trgovine za celotno skupnost, saj so zaslužki od trgovanja prispevali ne le h gmotni, pač pa tudi h kulturni in duhovni bogatitvi meščanov. Slišati je, da se uredništvo že pogovarja o izdaji naslednjega zvezka, zato glede na dobro kvaliteto dosedanjih objav z vso nestrpnostjo čakamo na njen izid.

Alenka Kacičnik Gabrič

Andrej Rahten, Ernest Petrič (ur.): Izidor Cankar : diplomat dveh Jugoslavij (= Zbirka *Studia diplomatica Slovenica, Personae*, 2). [Mengeš]: Center za evropsko prihodnost; [Ljubljana]: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 2009, 420 str.

Znanstvena monografija "Izidor Cankar – diplomat dveh Jugoslavij" je izšla kot druga knjiga v zbirki *Studia diplomatica slovenica – Personae*. Izidor Cankar je bil znan kot umetnostni zgodovinar oziroma kot utemeljitelj umetnostne zgodovine na ljubljanski univerzi ter kot literarni kritik, politik in diplomat. Ob razpadu Avstro-Ogrske je dejavno sodeloval pri združitvi južnoslovanskih narodov habsburške monarhije v Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Bil je član Narodnega sveta in njegove delegacije za združitev južnih Slovanov v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev ter eden od avtorjev

avtonomistične izjave slovenskih kulturnih delavcev. Leta 1920 je na ljubljanski univerzi utemeljil katedro za umetnostno zgodovino in leta 1930 postal redni profesor. Reorganiziral je Narodno galerijo in bil med pobudniki za ustanovitev Moderne galerije v Ljubljani ter soustanovitelj slovenskega PEN kluba. Znano je tudi, da je študiral teologijo in postal katoliški duhovnik in da je leta 1926 izstopil iz duhovniškega stanu.

Knjiga o Izidorju Cankarju kot diplomatu dveh Jugoslavij je napisana na 200 straneh, katerim sledijo slikovno gradivo, prevod istega besedila v angleški jezik ter imensko kazalo. Zal pa v knjigi ni seznama uporabljene literature.

Rahten je pri svojem delu uporabil fond osebne zbirke Izidorja Cankarja, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, v pomoč pa so mu bili tudi številni spomini Cankarjevih sodobnikov in knjige, ki pojasnjujejo zgodovino razpada Avstro-Ogrske, ter splošno zgodovino Jugoslavije, Kanade in Argentine.

Knjiga predstavlja novost v slovenskem zgodovinsko-pisju, saj odkriva veliko doslej neznanega o življenju Izidorja Cankarja. Začenja jo zanimiv Cankarjev citat iz leta 1910, katerega bi lahko s pridom uporabil vsak, ki predava študentom prvega letnika zgodovine o historizmu: "Kadar zgodovinar sede k

svojemu pisalniku, mora zakleniti vrata mislim svojega stoletja ter živeti sredi vekov, katere popisuje, in bolj razlagati kot soditi; nasprotno napake se je varovati že zato, ker nikakor ne smemo želeti, da bi se naši potomci pregrešili nad nami na podoben način".

Knjiga je razdeljena v uvod in 11 poglavij. V prvem je opisano Cankarjevo življenje in delo od njegovega rojstva do vstopa v visoko politiko, to je do maja 1917. Cankar je bil rojen leta 1886 v Šidu, v današnji Vojvodini. Njegov oče je bil Slovenec, mama pa sremska Nemka, Marija Huber. Že leta 1897 se je preselil v Ljubljano, kjer se je šolal na II. državni gimnaziji. Po maturi leta 1905 je študiral bogoslovje in julija 1907 bral novo mašo v kraju Gibarac, nedaleč od rojstnega Šida. Jeseni 1909 je odpotoval v belgijski Leuven in na tamkajšnji katoliški univerzi opravil enoletni študij estetike, nato pa obiskal London in Pariz. Leta 1911 je na Dunaju začel študij umetnostne zgodovine in ga leta 1913 uspešno zaključil z doktoratom. Že leta 1911 je začel objavljati v reviji *Dom in svet*, ki jo je letih 1914–1919 tudi urejal. Med prvo svetovno vojno je bil Cankar vpoklican v avstro-ogrsko vojsko za kurata. Kot stotnik je do leta 1916 služil na Dunaju, nato pa se vrnil v Ljubljano in nadaljeval z urednikovanjem revije *Dom in svet*. Konec vojne je dočkal kot glavni urednik časnika *Slovenec*, glasila Slovenske ljudske stranke. To službo je opravljal do 1919.

V drugem poglavju z naslovom "Vstop v visoko politiko" je avtor predstavil Cankarjevo delovanje od maja 1917 do junija 1920, to je v času prehoda večine Slovencev iz habsburške monarhije v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. To je bilo ob enem obdobje, ki je Cankarja motiviralo, da se je aktivno vključil v visoko politiko. Ob različnih interpretacijah Majniške deklaracije, katero je načelnik Slovenske ljudske stranke Ivan Sušteršič smatral za maksimum slovenskih narodno-političnih zahtev, obenem pa zahteval brezpogojno zvestobo habsburški dinastiji, na drugi strani pa sta jo Korošec in Krek poleti 1917 že označila kot minimum slovenskih zahtev, se je Cankar postavil na Koroščevo stran. Avtor je nato podrobno opisal dogodke na Slovenskem ter dogajanja v visoki politiki ob združevanju nekdanjih južnoslovenskih pokrajin habsburške monarhije s kraljevinama Srbijo in Črno goro v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Poglavje je zaključil z obiskom regenta Aleksandra Karadjordjevića v Ljubljani 26. junija 1920, ko je ob sprejemu regenta Cankar stal tik ob Korošču. Čeprav naj bi to kazalo na Cankarjevo obetavno politično kariero, se je Cankar na koncu odločil drugače.

V tretjem poglavju z značilnim naslovom "Umik" je opisano življenje Izidorja Cankarja po izstopu iz visoke politike leta 1920, ko je postal docent za zahodnoevropsko umetnost na ljubljanski univerzi.

To službo je opravljal vse do leta 1936. V tem poglavju so zanimive Rahtenove interpretacije dogodkov neposredno po nastanku jugoslovanske države. Hkrati so orisani Cankarjeva dejavnost na univerzi in dogodki, povezani z ustanavljanjem institucij umetnostne zgodovine na Slovenskem. To je bilo tudi obdobje, ko se je Cankar pogosto posvečal stvarem, ki jih je cerkvena hierarhija težko sprejemala ali celo odklanjala. Ena takšnih je bilo vprašanje celibata, o katerem je Cankar začel razmišljati že leta 1918, ko se je med duhovniki na Hrvaškem začelo gibanje za odpravo celibata. Ko je škof Jeglič hotel poslati v Rim spomenico, v kateri bi se vsi duhovniki ljubljanske škofije izrekli za celibat, so se podpisali vsi razen Cankarja in Finžgarja. Cankar je tedaj že poznal Ano, hči tiskarja, založnika in industrijalca Dragorina (sic!) Hribarja, z vzdevkom Niča. Poroka z Ničo je seveda pomenila njegov izstop iz duhovniškega stanu. Po uvedbi šestojanuarske diktature, ko je bila Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev preoblikovana v Kraljevino Jugoslavijo, je Cankar nadaljeval kariero univerzitetnega profesorja, pisal knjige, hodil na študijske dopuste v znana univerzitetna središča in se sestajal z nekaterimi uglednimi osebami. Tako je na primer konec maja 1929 gostil znanega publicista Williama Seaton-Watsona.

Četrto poglavje z naslovom "Jugoslavija ali smrt" se začne s Cankarjevim razmišljanjem in razmišljanji njegovih sodobnikov o položaju Slovencev pred ustanovitvijo jugoslovanske države in po njeni ustanovitvi. Ob tem je Rahten na strani 67 presenetil z nekritičnim sprejemanjem statistik, ki naj bi pričale o germanizaciji na Koroškem med obema vojnama. Pri tem ni upošteval najnovejšega dela o prizadevanjih koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni, v kateri Matjaž in Vladimir Klemenčič posvečata precejšnjo pozornost ravno tej problematiki. Rahten je nato opozoril na nekatera dejstva, ki se nanašajo na zunanjepolitični položaj Jugoslavije v drugi polovici 30. let 20. stoletja in na slabo zastopanost Slovencev v diplomatskih službah, saj je bil diplomatski aparat skoraj povsem v srbskih rokah. Med slovenskimi diplomati, ki so večinoma izhajali iz vrst "zaslužnih" politikov, Rahten omenja Ivana Hribarja, Bogumila Vošnjaka in Alberta Kramerja, ki so bili poslaniki v Pragi, Leonida Pitamica, poslanika v ZDA, Otokarja Rybarja, ki je do tedaj služboval v Bruslju in Tirani, ter Antona Novačana, ki je bil v letih pred nemškim anšlusom Avstrije generalni konzul Kraljevine Jugoslavije v Celovcu. Zaradi slovenske izseljenske skupnosti je bilo za Slovence zanimivo tudi poslaniško mesto v Buenos Airesu, kjer je nekaj časa služboval Ivan Schwegel, nekdanji avstroogrski konzul v ZDA in Kanadi. V tem poglavju je opisano tudi zakulisno lobiranje za poslaniške položaje za Slovence sredi 30. let 20. stoletja. Leta

1936 je Korošec, ki je bil tedaj notranji minister v Stojadinovičevi vladi, dosegel, da je bil Cankar z ukazom kraljevih namestnikov imenovan za "poblaščenega ministra in izrednega poslanika Kraljevine Jugoslavije" v Buenos Airesu.

V petem poglavju z naslovom "Buenos Aires" so predstavljene razmere v Argentini v 30. letih 20. stoletja. Neurejene so bile tudi razmere na jugoslovanskem veleposlaništvu. Kljub temu, da je Cankarju urejanje le-teh vzelo precej časa, je navezal tesne stike s tamkajšnjo slovensko skupnostjo. Zanimivo je, da je bil Cankar leta 1937 imenovan tudi za izrednega jugoslovanskega poslanika v Braziliji. Kljub temu pa je še pred začetkom druge svetovne vojne stremel za premestitev v katero od evropskih prestolnic.

V poglavju "Klic dolžnosti" so najprej na splošno predstavljene razmere v domovini pred napadom na Jugoslavijo leta 1941, nato pa na podlagi Cankarjeve korespondence s tedanjimi vodilnimi slovenskimi in nekaterimi jugoslovanskimi politikmi še njegova stališča do razmer v Jugoslaviji. Cankar je na eni strani že tedaj izrazil svoje upanje po priključitvi Primorske k Jugoslaviji po koncu vojne, istočasno pa tudi svoje dvome o tem, ali bi bilo za Jugoslavijo pa tudi za Slovence koristno, če bi pridobili Trst. Iz korespondence se kaže tudi skrb Mihe Kreka zaradi dejavnosti Otta von Habsburga in njegovih bratov. Med drugim je šlo tudi za vprašanje povezav v nove federacije v srednji Evropi po koncu druge svetovne vojne. Temu vprašanju je že pred več kot dvema desetletjema posvetil posebno poglavje v knjigi *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* tudi Matjaž Klemenčič. To poglavje z naslovom "Delovanje jugoslovanskega informacijskega centra v New Yorku in prizadevanja svobodnih gibanj v Ameriki za ureditev Evrope po drugi svetovni vojni" je nastalo na osnovi arhivskega gradiva Slovensko-ameriškega narodnega sveta, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, arhivov jugoslovanske emigrantske vlade, ki jih hrani Arhiv Jugoslavije v Beogradu ter na podlagi arhivov v Washingtonu.

V nadaljevanju šestega poglavja je opisana Cankarjeva dejavnost v Argentini do njegovega odhoda v Ottawo v Kanadi 9. februarja 1942, ko je postal poslanik v Kanadi. Po mnenju slovenskega duhovnika in enega voditeljev slovenske skupnosti v Argentini Janeza Hladnika so čakale Cankarja v Ottawi zahtevne naloge, ki naj bi bile neke vrste priprava na mirovno konferenco po koncu druge svetovne vojne. V zvezi s tem naj bi Hladnik izjavil: *"Po bojnem viharju, ki je našo domovino zajel, bo spet nastala tišina. Tedaj bodo sedli diplomati k zeleni mizi, da svet na novo uredi. Tudi Slovenci moramo poskrbeti, da bo sedel k zeleni mizi naš zastopnik, ki bo znal naše pravice braniti, ki bo znal dokazati, da je Trst slovenski, da je Gorica naša, da je Istra in Reka naša, da je Gosposvetsko polje zibelj slovenstva ... Zato je bilo*

odločeno, da zavzame Slovenec mesto poslanika v Kanadi, ki je blizu Washingtona, kjer se bo sklepal bodoči mir, ki je blizu Londona, kjer bodo zastavili vse svoje sile tudi naši nasprotniki".

V sedmem poglavju z naslovom "Ottawa" so predstavljene tedanja kanadska zunanja politika, njen položaj v mednarodni skupnosti in tedanje razmere v jugoslovanski emigrantski vladi. Izpostavljeno je zlasti Cankarjevo stališče glede srbsko-hrvaških sporov v tej vladi ter predstavljena dogajanja ob obisku kralja Petra v ZDA in Kanadi ter politika tedanjega veleposlanika Kraljevine Jugoslavije v ZDA, Konstantina Fotića. Pri tem avtor ni upošteval rezultatov, ki jih je na osnovi arhivskih virov in izseljenskega časopisja Klemenčič predstavil v že omenjenem delu *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji*. Rahten v tem poglavju sicer omenja spore med Srbi in Hrvati v ZDA, ne omenja pa Klemenčičevih ugotovitev o posredovanju tedanjega vodje OSS–Foreign Language Division in kasnejšega senatorja Allana Cranstona v zvezi z omenjenimi spori. Zanimiv pa je Rahtenov oris sporov s srbskimi uradniki na poslaništvu v Ottawi.

V osmem poglavju z naslovom "Med prvo in drugo Jugoslavijo" je na osnovi Cankarjeve korespondence in splošne literature opisano delovanje jugoslovanske vlade. Iz korespondence je razvidno, da je Cankarja že poleti 1943 skrbelo vprašanje povojne razmejitve. Ob kapitulaciji Italije je o vprašanju zahodne meje zapisal: "Pred vsem je potrebno, da smo v svojih teritorialnih zahtevah pametni in poštenti. Ne zahtevati ne preveč, ne premalo, in kar zahtevamo, moramo hoteti zares. Nikakor se ne dajte begati od ljudi doma, ki bi iz Slovencev napravili na njihovi lastni zemlji manjšino, da popravijo vse zgodovinske krivice". Cankar je že tedaj kritično ocenjeval sodelovanje domobranskega vodstva z Italijani. O tem je v pismu predstavniku Slovenske ljudske stranke pri emigrantski vladi, msgr. Francu Gabrovšku 15. novembra 1943 zapisal: "Napaka je bila, da so vaše straže šle k Italijanom po orožje, da so sprejela medse njihove oficirje, da so klicale v svojih bojih s partizani italijansko vojsko na pomoč in da sedaj ... ali bodo sedaj, ko so Nemci v deželi, šli po nemško orožje in nemške oficirje ...". Zato je v začetku leta 1944 Cankar pozival Kreka, naj odreče podporo domobrancem v domovini: "Predvsem je potrebno prijateljstvo z Rusijo. Brez njene direktne pomoči ne bomo mogli uresničiti svojih narodnih aspiracij. V tem oziru je bela garda na slovenskem tragično breme naše narodne politike. Jaz bi mislil še vedno, da bi se vi morali javno odpovedati tem brezplačnim žandarjem – poprej laškimi in sedaj nemškimi – naj stane kar hoče". Medtem ko je Josip Broz – Tito znal partizanske uspehe v boju proti silam osi unovčiti na diplomatskem področju, je Cankarja motila pasivnost jugoslovanske emigrantske vlade, ki je bila po njegovih navedbah "v ostrem sporu z Rusijo, v popolnem

nesoglasju z Britanijo ... in v latentnem nasprotstvu z Ameriko". Zato ni bilo presenetljivo, da je 22. februarja 1944 sporočil kralju, da odstopa kot poslanik.

Krekova kasnejša usoda je znana in jo Rahten v tem poglavju tudi omenja. Izselil se je v Cleveland, kjer je nekaj časa celo prodajal slovenski izseljenski časnik *Ameriško domovino* po clevelandskih ulicah. V tem času je bil vendarle tudi član Zveze krščansko-demokratskih strank držav vzhodne srednje Evrope, v okviru katere so se vse do sredine 60. let 20. stoletja sestajali nekdanji politiki iz vrst emigrantskih vlad in celo sodelovali na sestankih Krščansko-demokratske unije, kjer so se zavzemali za vključevanje vzhodne in jugovzhodne Evrope v evropske združevalne procese. O tem je Klemenčič leta 2002 pisal v reviji *Mosella*, v prispevku z naslovom "L'élargissement européen vu par la communauté émigrée d'Europe orientale après la deuxième guerre mondiale" [Štremljenja za razširitev Evropske unije /na vzhodni del Evrope/ kot so nanjo gledali politični emigranti po drugi svetovni vojni], leta 1999 pa v prispevku "Slovenia as a part of a United Europe in the political philosophy of Slovene emigrants from Louis Adamic to Miha Krek", v zborniku referatov z naslovom *Intelektualci v diaspori* (ur. Irena Gantar Godina).

V devetem poglavju z naslovom "London" so najprej predstavljene razmere v jugoslovanski vladi leto dni pred koncem druge svetovne vojne, nato pa Šubašičevo povabilo Cankarju, da se pridruži njegovi vladi kot minister za prosveto in pošto, telegraf in telefon. Cankar je sicer še vedno upal, da bi bilo v Sloveniji mogoče poiskati sporazum med Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom. Zato je odpotoval v London in kasneje v Neapelj, kjer so bili načrtovani sestanki s Churchillom in Titom. Iz Neaplja je 12. avgusta 1944 odpotoval v Rim in se sestal s Krekom ter delegacijo Slovenske ljudske stranke, katere člani so enačili partizanstvo s komunizmom in ga imeli "za primarno zlo in največjega sovražnika". Dejstvo je, da Cankar ni uspel prepričati Kreka in delegacije Slovenske ljudske stranke v sporazum z OF. V tem času je kot član vlade za nekaj časa spremenil mnenje o Trstu in se sedaj nagibal k njegovi vključitvi v bodočo jugoslovansko državo. Dne 15. avgusta 1944 pa je Cankar v Šubašičevi in Kosanovičevi družbi prispel na Vis, kjer se je sestal s Titom in Kardeljem. Iz tega obdobja je zanimiva tudi Cankarjeva korespondenca s škofom Rožmanom, katerega je pozival, naj s svojo avtoriteto doseže vključitev domobranskih enot v partizanske, pri čemer je kot ključno vprašanje izpostavil priložnost za združitev slovenskega etničnega ozemlja. Tudi to Cankarjevo posredovanje ni bilo uspešno in je bilo poleg dejstva, da Sovjetska zveza ni priznavala vlade Tito-Šubašič, eden od glavnih razlogov za odstop s položaja ministra 29. septembra 1944.

Cankar je februarja 1945 odpotoval v Beograd, od koder je bil kmalu poslan na novo diplomatsko mesto. Deseto poglavje, "Atene" predstavlja zadnjo postajo Cankarjeve diplomatske kariere, ko je bil poslanik Jugoslavije v Grčiji. Cankar se je sicer znašel v dokaj nezavidljivem položaju, saj je tedaj prihajalo do pogostih sporov v grškem delu Makedonije pa tudi do preganjanja makedonske manjšine na tem območju. O tem pa je potrebno opozoriti, da je Rahten relativiziral preganjanje makedonske manjšine, ko je na str. 188 zapisal: "*Ker so bili tedaj domnevno prizadeti tudi pripadniki slovanske manjšine v grškem delu Makedonije, je [tedanji zunanji minister] Šubašič s telegramom 18. junija 1945 naložil poslanstvu, naj pošlje grški vladi protestno noto*". Cankar je nato 22. julija protestiral zaradi pregonov proti "*Makedoncem, našim sonarodnjakom v Egejski Makedoniji*". Zaradi "*ugrabitev, zlorab, kraj, ubojev, prepovedi uporabe narodnega jezika*" je Beograd pozval oblasti v Atenah, naj ukažejo, "*da preneha vsako nasilje in pregoni nad prebivalstvom naše narodnosti v Egejski Makedoniji*". Grčija bi se morala obvezati, "*da bo spoštovala pravice naše narodne manjšine*".

Matjaž Klemenčič, ki je raziskoval položaj makedonske manjšine v Egejski Makedoniji za potrebe prispevka o makedonskih Američanih za ameriško založbo ABC-Clio, je znova potrdil, da je šlo za dejansko preganjanje slovanskih Makedoncev, katere mu so pripadniki makedonske manjšine in celo ameriški in kanadski državljani makedonskega porekla izpostavljeni s strani grških oblasti vse do današnjih dni. O tem je Klemenčič leta 2005 pisal v prispevkih "Delovanje makedonskih izseljencev iz ZDA in Kanade za neodvisnost in mednarodno priznanje Makedonije" v reviji *Studia Historica Slovenica*, leta 2003 pa v *Zborniku Janka Pleterskega*.

Rahten ob koncu desetega poglavja še navaja, da je bil Cankar 15. oktobra 1946 poslan najprej na dopust, nato pa bil 8. marca 1947 upokojen.

V zadnjem poglavju z naslovom "Samota" je opisano še Cankarjevo življenje po upokojitvi, ko se je v glavnem ukvarjal s pisanjem. Leta 1953 je bil izvoljen za rednega člana SAZU, naslednje leto pa se ločil od Niče. Umrl je 22. septembra 1958.

Knjiga o Izidorju Cankarju predstavlja novost v slovenski historiografiji, saj Cankarja predstavi na podlagi doslej še neobdelanih virov, ki pomagajo k dodatni osvetlitvi slovenske zgodovine pa tudi zgodovine nekdanje jugoslovanske države.

Matjaž Klemenčič

Andrej Nared: Dežela – knez – stanovi: oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518. Thesaurus memoriae. Dissertationes, 7. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2009, 366 str.

To je delo, ki bo naredilo red v možganih skoraj vseh pišočih zgodovinarjev na Slovenskem. Vsak izmed nas, ki se loteva tem iz časov do sredine 19. stoletja, med delom naleti na pojme in termine v zvezi z delovanjem deželnih stanov in z njim povezane vloge plemstva. Tu nas marsikaj bega, lovimo se in pogosto tudi zgrešimo. Težave nam delajo nemščina, ki v stoletjih spreminja svoj socio-lingvistični obraz, spremembe v medsebojnih človeških odnosih dolgotrajnega fevdalnega časa, terminologija kot odraz zgodovinskih okoliščin. Ob tej priliki mi prihaja na misel pokojni profesor Vilfan, ki je imel sijajno znanje o vsem tem, pa sem ga vendar slišala vzklkniti: "Ni dovolj, da zmoreš dokument prebrati, moraš ga tudi razumeti!" V letih svojega popotovanja skozi arhivalije sem tudi sama naletela na dokumente, ki jih nisem znala ne prebrati ne razumeti, gotovo bolj pogosto kot profesor Vilfan.

